

מדוע אין צורך בבתי ספר נוספים לקולנוע?

ניסים נוטריקה*

בנובמבר 2002 התקיים בעיר בון בגרמניה פסטיבל סרטים ישראלים, שיעודו מחווה לקולנוע הישראלי ולסרטים ישראלים קצרים. יוזם הפסטיבל, סטודנט גרמני צעיר שלמד אי אלו סמסטרם באוניברסיטת תל אביב, התלהב מהרוח הקולנועית המנשבת בארצנו וביחד עם סינמטק בון יזם את אותה מחווה לקולנוע הישראלי. מעבר לרטרוספקטיבה לסרטים הישראליים, אחת ממטרות הפסטיבל הייתה לפענח את התופעה המוזרה והמדהימה של ריבוי בתי הספר לקולנוע במדינה שכל כולה 7 מליון תושבים. באותה עת נספרו בארץ כ-11 בתי ספר וחוגים לקולנוע (המספר גדל מאז), כשגרמניה, מעצמה בעלת 80 מליון תושבים, הסתפקה ועודנה מסתפקת ב-6 בתי"ס לקולנוע בלבד.

לפיכך הוזמנו לאחר כבוד כמעט כל מנהלי בתי הספר ומנהלי מגמות לקולנוע, כל אחד הציג במסגרת הפסטיבל את מרכולתו- מבחר סרטי בוגרים מייצגים, וכן כל מוסד קיבל במה להציג את החוג ואת משנתו הסדורה.

הייתה זו הפעם הראשונה שהתקבצו יחדיו מגמות הקולנוע בארץ לצפייה וחוויה משותפת. בנוסף, הוזמנו והשתתפו גם מנהלי קרנות קולנוע מהארץ (כתריאל שחורי, מנכ"ל קרן הקולנוע הישראלי, דני מוג'ה – באותה עת מנכ"ל שרות הסרטים הישראלי) ועוד. שאלת השאלות בדבר ריבוי בתי הספר לקולנוע בארץ שעניינה את מנהלי הסינמטק בבון ואת הסטודנט הגרמני החרוץ נותרה בחלל האוויר. משתתפי המפגש לא יצאו עם תובנות כלשהן באשר לריבוי בתי הספר לקולנוע בארץ, שאינה מרובת תושבים ואינה מרובת סרטים. לא די בכך שכבר באותה עת באופן יחסי, ישראל החלה להראות כמעצמה להוראת קולנוע, הרי שמאז 2002 נפתחו לפחות עוד ארבע מגמות לקולנוע, ולאחרונה נתבשרנו כי עמוס גיתאי בשיתוף עיריית חיפה מתכוון להקים בית ספר נוסף לקולנוע בחיפה, וכי שני מפיקים ידועים מתכוונים להקים בית ספר להפקה קולנועית. לאור מגמת העלייה בפתיחת חוגים ובתי"ס לקולנוע ולאור ריבוי המגמות החוגים ובתי הספר לקולנוע מתבקשות השאלות והתהיות הבאות: האם יש צורך בבתי"ס נוספים לקולנוע בנוסף לאלו הקיימים? מה מניע אותם גורמים לפתוח עוד בתי"ס ועד מגמות, בנוסף לאלו הקיימות? האם הביקוש כל כך גדול וההיצע נמוך?

* ניסים נוטריקה שימש בעבר כמנהל הפקות בביה"ס לקולנוע ע"ש סם שפיגל, וכמרכז החוג לקולנוע וטלוויזיה במכללת הדסה, ומלמד כיום קולנוע באוניברסיטה הפתוחה.

כדי לדון בסוגיות אלו אנסה לשרטט בתחילה את מערך לימודי הקולנוע בארץ על מגוון החוגים השונים ובתי הספר לקולנוע, ובהמשך אנסה להוכיח כי כל חוג או ב"ס נוסף לקולנוע הוא מיותר לחלוטין.

מפת בתי"ס לקולנוע בארץ מתחלקת באופנים שונים: חוגים המעניקים תואר ראשון או תואר הנדסאי או תואר בוגר; חוגים ובתי"ס ממומנים ומסובסדים ע"י הממשלה או גופים ציבוריים שונים; וחוגים ובתי"ס פרטיים שאינם נשענים על כספי ציבור אלא בכוח שכר הלימוד של התלמידים (שהוא גבוה במיוחד).

חוגים המעניקים תואר אקדמי ראשון או שני בקולנוע:

- אוניברסיטת תל אביב: תואר ראשון ושני;
- מכללת ספיר: תואר ראשון בקולנוע (ומסלול הנדסאים, יפורט במשך);
- בצלאל: מסלול אומנויות המסך (מסלול חדש);

מסלול הנדסאים (הנדסאי קולנוע וטלוויזיה תואר הניתן ע"י המכון להכשרה טכנולוגית הכפוף למשרד התמ"ת):

- מכללת תל חי;
- מכללת עמק הירדן;
- מכללת ספיר;
- מכללת אריאל (בנוסף לחוג תקשורת);
- מכללת אל מנאר בטייבה;

בתי"ס עצמאים ללא תואר:

- סם שפיגל בית ספר לקולנוע;
- מעלה – בית ספר למגזר הדתי;
- בית ברל המדרשה לאומנות;
- קאמרה אובסקורה;
- מנשר (תואר ראשון בשיתוף האר"פ);
- ויצ"ו חיפה (הצהיר לאחרונה כי יתמקד בקולנוע דוקומנטרי בלבד);
- סמינר הקיבוצים (תואר ראשון בחינוך);

קורסים ומסלולים שונים:

- בית הספר לתסריטאות – עידית שחורי (קורסים ומסלולים חלקיים);
- חשיפה- אר"פ (קורסים שונים ומסלולים חלקיים);
- ג'אמפ קאט- קורסים שונים בעריכה.

בנוסף למוסדות הללו קיימים לפחות עוד עשרה חוגים לתקשורת באוניברסיטאות ובמכללות המכילים מסלול התמחות בקולנוע וטלוויזיה. המוסדות הפופולאריים בקרב המועמדים ללימודי קולנוע הם סם שפיגל ואוניברסיטת תל אביב, כאשר גם מכללת ספיר מצליחה למשוך כמות גדולה יחסית של מועמדים. כמות זו של בתי"ס לקולנוע מדהימה בעוצמתה ולו בשל העובדה כי רק עד לפני

20 שנה היו בארץ רק שני מוסדות ללימודי קולנוע: אוניברסיטת תל אביב, ובית צבי שבשנת 1989 הפך להיות בית הספר לקולנוע ע"ש סם שפיגל בירושלים. האצת הקמת בתי"ס נוספים לקולנוע נבעה בין היתר מהצורך החיוני להכשרת כוח אדם מקצועי ומיומן בתחומי הקולנוע מצד אחד, ומאידך התפתחות רב ערוצית מאסיבית שחייבה שינוי מערך כוח האדם המקצועי.

נדמה מרגע שהחל גל בתי הספר לקולנוע לפרוח אין כל כוונה לעצור את ההתפתחות על אף העובדה כי אין ממש צורך בבתי"ס נוספים. בהנחה כי ממוצע המסיימים בכל מוסד בכל שנה נתונה עומד על 20 בוגרים הרי שבחישוב פשוט נפלטים לשוק העבודה (תעשייה) כ-360 בוגרים מידי שנה. זוהי כמות גדולה מאוד של בוגרים המתדפקים על שערי התעשייה היחסית קטנה של הקולנוע והטלוויזיה בארץ. בתי הספר מכוונים את תוכנית הלימודים, לתחומים מושכי קהל יעד, ועיקר קהל היעד רצונו לביים וליצור סרטים. לפיכך, מרבית תוכניות הלימודים של המוסדות השונים מבטיחים כי מסלול הבימוי הוא המרכזי בתוכנית הלימודים, אך לא כל מי שנכנס למסלול זה מובטח לו כי יהיה במאי. גם בתוך החוגים ובתי הספר התחרות היא גדולה, אך יצירת אשליה ובניית ציפייה היא נחלת מרבית בתי הספר.

נכון להיום אין התפלגות מקצועית המגדירה לכל מוסד תחומי התמחות על פי צרכי שוק העבודה המקצועי, כמעט בכל המוסדות תוכנית הלימודים דומה עם שינויים קלים פה ושם, ודגשים מסוימים. למשל בחוגים האקדמיים המעניקים תואר ראשון, תוכנית הלימודים כוללת דיסציפלינות אקדמיות כנדרש על פי כללי האקדמיה, לעומת זאת במסלולי הנדסאים קיים דגש על לימודי טכנולוגיה והפקות טלוויזיה, ובמוסדות הפרטיים שאינם תלויי ממסד, תוכנית הלימודים פתוחה ונתונה לשיקולי מנהלי המוסד.

יצירת אשליה ובניית עולם של חלומות היא מצג שווה המוצג בפני מועמדים רבים החולמים לביים את סרטם הראשון ולזכות בתהילת עולם, אך ביחס הפוך לגמרי לכמות בתי הספר לקולנוע. תקציבי הקולנוע בארץ, גם אם קיבלו תנופה קטנה בעת האחרונה, הרי שהם עדיין רחוקים מכדי להכיל את הרצונות הקולנועיים הכבירים שמאכלסים את יוצרי הקולנוע. כיום כל מי שיש בדעתו לביים סרט קולנוע צריך לשלוח תסריט לאחת משתי קרנות הקולנוע הגדולות הפועלות בארץ: קרן הקולנוע הישראלי, וקרן רבינוביץ' לאומנויות. קרנות אלו נתמכות מתקציב מועצת הקולנוע שעומד עתה על סך של 58 מליון שקלים המחולקים לא רק ליצירה אלא גם לסינמטקים, לפסטיבלים לקולנוע, ולקרנות נוספות בעלות היקף פעילות נמוך יותר (קרן מקור, הקרן החדשה וקרן גשר). בשל כך, תקציב הקרנות הגדולות מצטמצם לכדי כך שהן אינן יכולות לתמוך ביותר מעשרה סרטים בשנה (פיצ'רים). לקרן הקולנוע הישראלי לדוגמה מוגשים מדי שנה 150 תסריטים של 150 בימאים ויוצרים צעירים וותיקים החולמים לביים את הפיצ'ר הראשון או השני והשלישי. כאמור, תקציבה של הקרן מאפשר לה לתמוך בעשרה סרטים, כתוצאה מכך נותרים כל שנה כ-140 יוצרים מתוסכלים שלא הצליחו לממש את חלומם או להביא לידי ביטוי את היכולת המקצועית ואת הידע שנרכש במהלך לימודי הקולנוע שלהם. לאחרונה פרסמה קרן הקולנוע את הזוכים במענק

פיתוח לתסריט: מתוך 187 מגישים, זוכים לקבלת מענק פיתוח רק אחד עשר יוצרים. (פרטים נוספים באתר הקרן: <http://www.filmfund.org.il/page.aspx>).

המצב זהה ואף חמור יותר בקרן רבינוביץ', שתומכת גם בדרמות גם בסרטי סטודנטים וגם סרטים דוקומנטרים. שאר הקרנות אין בכוחן הכלכלי כדי לממן פיצ'ר ועיקר עיסוקן בסרטים דוקומנטרים ודרמות דלות תקציב יחסית.

נניח כי מתוך אותם שלוש מאות ושישים בוגרים רק מאה רוצים לכתוב ולביים פיצ'ר וכי היתר מתפלגים למקצועות קולנועיים וטלוויזיוניים שונים, הרי שבנוסף למאה וחמישים התסריטים עשויים להתווסף כמאה תסריטים מידי שנה, ולקרן הקולנוע יוגשו 250 תסריטים. התקציב לא די שלא גדל, אלא אף הוקפא לאחרונה ב-20 אחוז. (בשל רצון וכוונה של מועצת הקולנוע לקדם את היצירה בפריפריה ולהפנות 20 מהתקציב ליצירה זו). נניח שרק חמישים ואפילו עשרים בוגרים יגישו תסריטים לקרן, האם זה ישנה את התמונה? ברור שלא. הסיכוי של בוגר חוג לקולנוע לביים פיצ'ר בתום לימודיו וגם בשנים שלאחר מכן עומד על היחס של 1:150. זוהי מציאות קשה ועגומה הזקוקה לשינוי וחיזוק תקציבי מסיבי על מנת לשנות את מפת ההפקות בארץ. הישועה לא תגיע מפתחת בתי הספר נוספים והכשרת מומחים נוספים לקולנוע. בתי הספר הותיקים פיתחו מיומנויות למידה והכשרה, הצורך העכשווי הוא לנתב את הידע להשגת משאבים לקולנוע ולתעל את הכישרון לבניית תעשייה משגשת. יש הד לקולנוע הישראלי בעולם, יש צורך לשמור על הטרנד הנוכחי בכך שיופקו עוד ועוד סרטים טובים חזקים, יש לעודד את המוסדות הקיימים לחזק תחומים קולנועיים שאינם זוכים למענה אקדמי מספק כמו עריכת תוכן, ניתוח והערכת תסריט, זיהוי פוטנציאל והעלאת רמת התכנים בתוכניות הטלוויזיה, זיהוי חסר במקצועות פחות מושכים על הסט כמו עוזר במאי ראשון, וחיזוקם בהתאם. אין בכל בתי הספר והחוגים שהוזכרו ולו בית ספר אחד ללימודי צילום לקולנוע וטלוויזיה, בית ספר שכל התמחותו להכשיר צלמים מקצועיים ברמה גבוהה. מקצוע הצילום כשאר המקצועות נכלל בצורה זו או אחרת בתוכנית הלימודים של כל מוסד.

בהקשר זה יש לציין לחיוב את אותם חוגים להנדסאים, שנדמה כי הם סמויים מהעין, אשר העמידו ב-15 השנים האחרונות אנשי מקצוע מיומנים במיוחד לתחום הטלוויזיוני. תרומת חוגים אלו העלה את הערך המקצועי בקרב צלמים, נתבי תמונה, אנשי הפקה וסאונד, בימאי אולפן מולטי קאמרה, עורכים ועוד. חלק מהבוגרים אף פרץ את התחום הטכני ועבר ליצירה. לדוגמא, ישראל רוזנר, כתב 'שישי' בערוץ 10 ואורן וייגנפלד מגיש 'מהדורה ראשונה' בערוץ השני.

העדר צורך בהקמת בתי"ס נוספים לקולנוע מצוי בעובדה מעניינת המאפיינת את ענף הקולנוע הטלוויזיה. בחינה בסרטים היותר בולטים של השנים האחרונות מציג תמונה של בימאים מצליחים שלא למדו כלל קולנוע. כך למשל, דרור שאול, שביים את "אדמה משוגעת", לא התקבל לבתי"ס לקולנוע, אך גילה נחישות, עקשנות ודבקות במטרה והצליח להיות יוצר מוערך; ערן קולירין, במאי "ביקור התזמורת" שלמד משפטים; אתגר קרת ושירה גפן, בימאי "מדוזות"; דוד וולך שביים את

"חופשת קיץ" (בילה מעט זמן בבית ספר חשיפה); ורשף לוי שסרטו הראשון "איים אבודים" עושה גלים רעשניים בקופות.

נראה כי בנוסף לבוגרי בת"ס מצטרפים בעלי כשרון ועניין קולנועי שמתבקש למנות אותם בין המתדפקים על דלתות הקרנות לקבלת תקציב להפקה. המקרים הללו מעידים כי נחיצות בת"ס לקולנוע מוטלת בספק (בכל הקשור למדד איכות עבודתם והקצאת משאבי הקרנות הציבוריות) ואין כל אמת מידה אקדמית/ השכלתית לקבלת תקציבים או לביים סרטים. רוצה לומר שמי שעוסק בתחום זה לא זקוק לרישיון מטעם האיגוד כזה או אחר בדומה ללשכת עורכי הדין, או לשכת רואי החשבון ודומיהם. במקרה של יצירה די בכישרון ובניסיון ארוך טווח בשטח, כמו למידת המקצוע כשוליה, בשנים של עבודות שטח בתפקידים שונים ולמידה מהניסיון. כל אלו יכולים להעניק ליוצר חסר השכלה קולנועית פורמאלית יכולת להעמיד תסריט ראוי להפקה ואף להצלחה. אין להסיק מכך כי חוסר ידע הוא מדד להצלחה, אם כי עובדה מצערת זו באה לידי ביטוי במציאות הקולנועית, הדוגמאות שהוזכרו באו לחזק את העובדה כי על אף ריבוי בת"ס ומגמות לקולנוע, הסרטים הבולטים של השנים האחרונות בוים ע"י אנשים חסרי השכלה קולנועית פורמאלית.

יחד עם זאת ידע קולנועי תיאורטי רחב הוא תנאי חשוב ליצירה טובה. יוצר חייב לצאת לדרך כשבאמתחתו ידע קולנועי ותרבותי נרחב. לא די ביכולת לספר סיפור רב עוצמה, לא די בעבודת מצלמה משובחת וביצירת שוטים מעניינים ומרתקים, יש צורך בהתבוננות מעמיקה, במסרים הסמויים מהעין, ביכולת לביים את הצופה, ולהובילו בסך העלילה והנרטיב תוך השענות על ידע תרבותי וקולנועי רחב.

בהעדר חוק או נוהל, הרי שכל יזם ובעל רצון וחזון יכול להקים בית ספר וכל מכללה רשאית לפתוח חוג לקולנוע כראות עינה, כל עוד אין הם נשענים על תקציבים ציבוריים, ולו בשל העובדה כי הגוף הממונה על ההשכלה הגבוהה ועל תקצובה (המל"ג), מקפיד על חלוקת המשאבים והתפלגות החוגים השונים. אותו הדין לגבי המכללות הטכנולוגיות הניזונות מתקציבי משרד התמ"ת דרך המכון להכשרה טכנולוגית (מה"ט) לכן מתבקשת פנייה למקבלי החלטות ומעצבי המדיניות שצריכים לתת את הדעת כאשר הם מחליטים להקים מוסד נוסף העוסק בהנחלת השכלה קולנועית, אין זה אלא תעתוע והצגת מציאות וירטואלית ליוצרים צעירים הרוצים לפרוץ דרך. אלא אם יש ברצונם למפות את מפת הקולנוע ולזהות את החסר במקצועות השונים ולחזקם בהתאם, ספק אם יעשו כך.

יחד עם הכוח המקצועי שמאכלס כיום את תעשיית הטלוויזיה ותעשיית הקולנוע הרי שאין כלל ביקוש לכוח אדם מקצועי. בבחינה של מודעות הדרושים בעיתונות הכתובה אין כל הצעות עבודה בתחום, כל שכן הצעת עבודה לבימאים. מעולם לא פורסמה הודעה בלשון: "דרוש במאי לסרט עלילתי", באתרי אינטרנט המיועדים לאנשי התעשייה ניתן למצוא מעט מאוד הצעות, שברובן ככולן מיועדות לאנשי עזר ללא שכר בסרטי סטודנטים או בסרטים דלי תקציב. למעשה המצב הפוך: קיימת רשימת דורשים ארוכה של מבקשי עבודה בתחומים השונים.

לכן, בשל הטיעונים שהוזכרו כאן, הרי שנחיצותם של שני מוסדות חדשים לקולנוע מיותרת בעליל. נדמה כי הגיעה העת לאתר שוב את הסטודנט הגרמני חדור המוטיבציה ואהבת ישראל, כדי לערוך בחינה מחודשת ולבדוק כיצד תוך שש שנים בלבד צמחו כאן עוד לא פחות משמונה בתי"ס לקולנוע, וכיצד ניתן להסביר את התופעה, ואולי זה הזמן לקיים פסטיבל/סמינר נוסף לבתי"ס ולחוגים לקולנוע לעיון ולמידה.